

עזרא ונחמיה- המעבר מנבואה לתקופת

הסופרים/ יעל כהן

הספרים המאוחרים ביותר בתנ"ך הם ספרי עזרא ונחמיה, שנכתבו בימי שיבת ציון. בחלוקה היהודית של התנ"ך ספרי עזרא ונחמיה הם ספר אחד שנקרא עזרא. הספרים מכילים כמה דברים:

1. רשימות ייחוס ורשימות העולים לארץ ישראל.
2. תיאור בניית בית המקדש השני.
3. לימוד העם תורה ומצוות על ידי עזרא, נחמיה, והלויים.

במאמר הזה נדבר על המצוות בספרי עזרא-נחמיה, ואיך הן מראות על מעבר לתקופה חדשה בעם ישראל, מתקופת הנביאים לתקופת הסופרים.

הנביאים האחרונים של עם ישראל הם חגי, זכריה ומלאכי, שמתנבאים בימי בית שני. נבואתם נפסקת באמצע בניית בית המקדש השני, לאחר מכן אנחנו מוצאים בספרי עזרא ונחמיה לימוד תורה, אמנה- חוזה בין ישראל לה', וידי חזרה בתשובה, אבל לא מובילה לזה שום נבואה, בניגוד למה שקורה למשל בימי אסא¹. בימי אסא למשל, אנחנו רואים כריתת ברית לאחר ניצחון ניסי במלחמה נגד זרח הכושי, וקבלת נבואה מעודד הנביא, על כך ש- "וימים רבים לישראל ללא אלוקי אמת וללא כהן מורה וללא תורה"². כלומר, עם ישראל רחוק מאוד מהקב"ה. ההבנה שאולי התרחקות מה' היא שהסיבה למלחמה עם זרח הכושי, מובילה את אסא למסע טיהור ארץ ישראל מעבודה זרה³, ובסופו: "ויבואו בברית לדרוש את ה' אלוקי אבותיהם בכל לבבם ובכל נפשם... וישבעו לה' בקול גדול ובתרועה בחצוצרות ובשופרות"⁴. בבריתות הקודמות, בין ה' לישראל, נשבעים באמירת מילים. בספר נחמיה, אנחנו מוצאים מעמד חדש: אמנה- חתימת הסכם משפטי עם הקב"ה, בכתב.

באמנה יש כמה מאפיינים חדשים שלא היו בבריתות קודמות:

א. זה הסכם משפטי, **כתוב**, שעל הקלף או לוח החרס שעליו היא נכתבה, החתומים ראו בכתב במה הם מתחייבים: "ובכל זאת אנחנו כורתים אמנה וכותבים ועל החתום שרינו לוינו כהנינו. ועל החתומים..."⁵. באמנה, לברית, יש משהו יותר ממשי, כתב. אמנה מנוגדת לברית, שהיא מעשה יותר מעורפל, שנעשה בעל פה⁶.

ב. בניגוד לברית, שבה מתחייבים כל העם⁷, על האמנה חתומים רק "שרינו לוינו כהנינו"⁸. אין התחייבות שכל העם נשבע בעל פה. לעם מופיע פירוט מדויק לאורך האמנה⁹, ועליהם הם מתחייבים בכתב, ובגלל שזה בכתב, חותמים רק נציגי העם: השרים, הכהנים והלויים.

¹דברי הימים ב', ט"ו.

²דברי הימים ב', ט"ו, ג'.

³שם, ח'.

⁴שם, י"ב-י"ד.

⁵נחמיה י', א'-ב'.

⁶"נעשה ונשמע", למשל. בני ישראל ידעו בדיוק באילו מצוות הם מתחייבים? אני לא בטוחה. כל מה שמוזכר בהערה 7, תקף גם לפה.

⁷בהר סיני, יהושע בשכם, ברית יאשיהו, גירוש הנשים הנכריות, ברית יואש בדברי הימים, וברית אסא בדברי הימים, שהראנו למעלה.

⁸נחמיה י', א'. מי שמעוניין, שינסה לזכור אחר כך את כל האנשים שחתמו. מי שרוצה טיפים, שידבר איתי. חידוניזם.

⁹נחמיה י', ל'-מ'.

ג. באמנה גם מופיע דבר שלא כתוב בתורה: מס שלישית השקל למימון עבודת בית המקדש¹⁰. רגע, מה? עזרא ונחמיה ממציאים מצוות חדשות? יש להם זכות בכלל?

בעצם, כאן מתחילה תקופת הסופרים, החכמים, אנשי כנסת הגדולה. פסקה ההדרכה הנבואית, אין נביא שידריך אותנו, ויגיד לנו מה ה' רוצה. עזרא, נחמיה, והלויים מדריכים את העם על פי הבנת התורה, ואם מפורטים בתורה הקורבנות, ואין תרומות עדיין לבית המקדש, אז ירימו מס. לכן הם לכאורה יכולים להוסיף מצוות. העם גם חותם על מסמך משפטי, ולא ברית, כי אין נביא שיחזיר אותם בתשובה על פי נבואה מה', הם צריכים מחויבות מעצמם לקיים את המצוות. מחויבות כזו גדלה כאשר חותמים על מסמך **כתוב** מאשר להשבע בברית שנעשית בעל פה. מי שיוכיח אותם עכשו זה מי שחותם בפועל על האמנה: השרים, הלויים והכהנים, ולא הנביאים. לכן יש חתימה שלהם. הם המתחייבים לקיום האמנה בפועל על ידי העם.

השינויים האלה הכרחיים לשינוי אותו בני ישראל עוברים בספר עזרא ונחמיה: מעבר מתקופת הנבואה, לתקופת הסופרים, תקופת הבית השני.

¹⁰ נחמיה, י', ל"ג.